

Sosyoloji Derneği, Türkiye

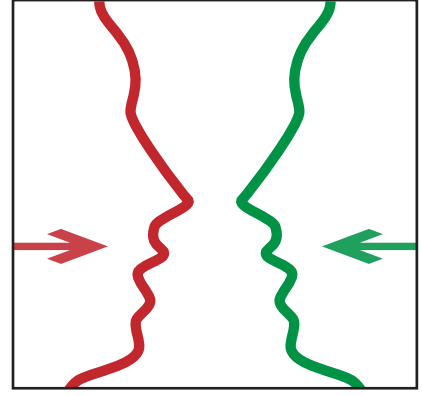
Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 16 Sayı: 1 - Bahar 2013

Sociological Association, Turkey

Journal of Sociological Research

Vol.: 16 Nr.: 1 - Spring 2013

Ticari Başarırsızlık İntiharlarının Sosyolojik Analizi

Dr. Sergender Sezer

Ticari Başarısızlık İntiharlarının Sosyolojik Analizi*

Dr. Sergender Sezer**

ÖZET

Ticari başarısızlık intiharları özellikle ekonomik kriz dönemlerinde artmaktadır. Bu araştırma, ticari başarısızlık intiharlarının sosyo-ekonomik nedenlerini bulmayı ve bu tür intihar ve intihar girişimlerine çözüm önerisi getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla araştırmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiklerinden yararlanılmış ve 12 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma süreci 2000-2011 arası dönemle sınırlandırılmıştır. Türkiye’de bu dönemde toplam 1040 kişi ticari başarısızlık nedeniyle intihar ederek hayatına son vermiştir (TÜİK, 2007, 2008, 2009, 2010 ve 2011).

Araştırma sonuçları, ticari başarısızlığın bireylerde intihar girişimi riskini artırdığını göstermiştir. Toplumsal statülerinin bulunduğu noktanın yüksek olması, herhangi bir iflas veya ticari başarısızlık neticesinde daha hızlı ve travmatik bir düşüş yaşamalarına neden olmaktadır. İşadamlarının yaşadıkları ekonomik ve sosyal çöküşle birlikte borçlarını ödeyemedikleri takdirde hapis cezalarıyla yüz yüze kalmaları intihar riskini daha fazla arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İntihar, İntihar Girişimi, İşadamı/İşkadamı, Ticari Başarısızlık, İflas, Ekonomik Kriz

* Bu makale, yazarı tarafından 2011 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yazılan “Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyo-Ekonomik Nedenleri” konulu doktora tezinden özetlenmiş ve veriler güncellenmiştir.

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ABSTRACT

Sociological Analysis of Business Failure Suicides

Business failure has an increasing effect on suicides especially during the economic crises. This research focuses on to define the socio-economic factors of suicides related to business failure and tries to find out solutions on suicides. Thus, Turkish Statistical Entitute (TÜİK) data were being used and 12 interviews were conducted. Research was limited in years between 2000-2011. During this period of time total 1040 people committed suicide because of the business failure in Turkey (TÜİK, 2007, 2008, 2009, 2010 ve 2011).

The research results showed that people who faced with business failure have more inclined toward suicide than other people. People with higher status and business failure increase suicidal inclinations. Additionally, the risks of unable to pay their depth and imprisonment have increasing effect on suicide for businessman.

Keyword: Suicide, Suicid Attempts, Businessman/Businesswomen, Business Failure, Bankruptcy, Economic Crises.

GİRİŞ

Ticari başarısızlık intiharları veya intihar girişimleri, ticari bir faaliyet gösterirken herhangi bir şekilde işlerinde başarısız olmuş, aşırı borçlanmış, iflas etmiş, ekonomik olarak çıkmaza girmiş bireylerin intihar ve intihar girişimlerini kapsamaktadır. Bu türden intihar olayları bir kategori olarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in her yıl yayınladığı “İntihar İstatistikleri”nde yer almaktadır. Genel olarak intiharın sosyolojide çok çalışılmaması, özel olarak da “ticari başarısızlık intiharları”nın hemen hemen hiç çalışılmaması nedeniyle bu konu çalışılmaya değer görülmüştür. Bu çalışma, ticari hayatları bir şekilde kesintiye uğramış veya bitmiş bireylerin intihar etmelerinin ya da intihara girişmelerinin altında yatan sosyo-ekonomik nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Bu amaca yönelik olarak Türkiye'deki ticari başarısızlık intiharlarının genel durumu, ekonomik yapıdaki değişimlerle ilişkili olarak ne tür değişimler gösterdiği, ticari başarısızlık intiharlarının genel intiharlar içindeki yeri, illere göre durumu, sosyo-ekonomik nedenleri; araştırma için yapılmış görüşmeler ve TÜİK istatistikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, 2000-2010 yıllarını kapsayan “Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve İntihar Girişimi Olaylarının Sosyo-Ekonomik Nedenleri” adlı doktora tezine bağlı kalınarak çıkarılmıştır. Daha sonra çalışmaya TÜİK'in en son 2011 yılı intihar istatistikleri de dahil edilmiştir.

Bu kapsam içine girenlerden intihara girişmiş olan ve bugün bir şekilde hayatına devam edenlerin kendileriyle, intihar sonucu hayatını kaybetmiş olanların birinci dereceden yakınlarıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bunun dışında literatür taraması yapılmış ve istatistiksel verilerden de yararlanılmıştır.

Araştırmanın kapsamı içine giren bireylerin toplumsal çevreleri, ekonomik ve kültürel yönleriyle incelenmiş, bireyi ekonomik başarısızlığından dolayı hayatını sonlandırmaya yönlendiren itkilerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu itkilerin, ahlaki ve kültürel boyutla-

rı, bireye getirdiği yükümlülüklerin ve yaptırımların neler olduğu, bunların toplumsal ilişkilerdeki gücü ve konumu da ortaya konmuştur.

Araştırma, işadını veya işkadını bireylerin intihar veya intihar girişimleriyle ilgili henüz saptanmış bir araştırma olmaması dolayısıyla önem arz etmektedir. Oysa bu toplumsal grup intiharları da en az kadın, çocuk, genç, yaşlı intiharları gibi araştırılmaya değerdir. Bunun yanında bu gruba giren bireylerin ekonomik bir faaliyet yürütmesi, kendilerine ait bir ekonomik işletmelerinin olması ve başka insanlara iş vermeleri, ekonomiye artı değer katmaları nedeniyle, neden intihar yolunu seçtikleri önemli bir araştırma konusudur.

Araştırmadaki temel varsayım;

“Ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlık yaşadıklarında intihar etmeleri veya intihara girişimlerinde toplumsal ve ekonomik faktörler etkindir ” şeklindedir.

Alan olarak Türkiye’de ticari başarısızlık kaynaklı intihar ve intihar girişimlerinin olduğu, İstanbul, Muğla, Ankara, Bursa, Denizli ve İzmir (görüşme yapılan bireylere ulaşmak zor olduğundan ancak bu illerde araştırmanın kapsamına giren bireylere ulaşılabilmiştir), dönem olarak da (TÜİK’in yayınlamış olduğu en son İntihar İstatistikleri 2011 yılına ait olduğu için) 2000-2011 arası dönemle sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırmada ticari başarısızlık intiharları ile ekonomik krizler arasında bir bağlantı olup olmadığına da bakılmıştır.

İNTİHAR GİRİŞİMİ VE İNTİHAR

Bir kişinin kendi hayatına son verme eylemi olan intihar ile bunun sadece girişim aşamasında kalması, ölüm olayının gerçekleşerek hayatın son bulmaması anlamına gelen intihar girişimi tüm yönleriyle ve sonucu itibarıyla travmatik bir eylemdir. Bu eylemlerin travmatik olması sadece eylemi gerçekleştiren kişi için geçerli değildir. Eylemde geride kalanlar, olayı duyan ve görenler de intihar olaylarının sonuçlarından etkilenirler. Bu yüzden intihar olayları-

nın önlenmesi çalışmaları bir halk sağlığı sorunu olarak da görülmeli ve soruna multidisipliner bir yaklaşımla çözüm aranmalıdır.

Tarih boyunca bir kişinin kendini öldürmesi diğer insanları derinden etkileyen bir davranış olmuştur. Bu yüzden insanlar cezalandırılmış, dinler kendini öldürme davranışını kınayan ve yasaklayan uygulamalar getirmiştir. Bugün konunun hala tabu oluşu bu tarihsel uzantının bir sonucudur. Bu sonuç, konunun açıkça ve bilimsel boyutta ele alınmasını engellemektedir. İntihar konusu utanç, huzursuzluk, suçluluk duyguları ile beraberdir ve dolayısıyla gizlenir, kadederci bir yaklaşımla karşılanır. Bu ise araştırma, tespit, tedavi ve önleme çalışmalarının sınırlı kalmasına neden olmaktadır (Sayıl, 2008: 53).

Toplumsal bir olgu ve toplumsal bir eylem olan intihar, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kökenleri olan karmaşık bir insan davranışıdır. Araştırmacıların karşısına intihar düşüncesi, intihar girişimi ve tamamlanmış intihar olarak çıkabilir ve zorlama yaratan yaşam koşullarına karşı tepki veren normal kişilerden ağır ruhsal rahatsızlıkları olan kişilere kadar geniş bir yelpazede görülebilmektedir (Özgüven, 2008: 1).

Arkun'a göre ise; "çoğu zaman intihar, olumlu ve şiddetli bir eylemin (action) sonucu sayılmakla beraber, yememek gibi devamlı olumsuz bir davranış da aynı sonuca götüreceğinden, bu olumsuz eylemin belirtilmesi yerindedir. Olay kahramanının bu sonucu meydana getireceğini bildiği halde bu işi yapmış olması Durkheim'ın tanımında ayrıca belirtilmiştir. Bu koşulla, kaza ile meydana gelen ölümlerle, bunak ve bazı hastaların sonu ölüm olduğunu kestirmeksizin yaptıkları hareketler tanım dışı bırakılmış olur" (Arkun, 1978: 26). Yine Durkheim, dinsel, kültürel vb. nedenlerle doğrudan, ya da dolaylı olarak kendini öldürmeye cesaret edemeyenlerin ölüm cezasını gerektiren bir davranışta bulunanlarını da intihar etmiş saymaktadır (Arkun, 1978: 26).

İntihar kavramıyla ilgili çok çeşitli tanım ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Her tanım bir yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. Tanım ve yaklaşımlar ne olursa olsun, sonuç itibarıyla kişinin kendisini öldürmesi, yok etmesi gibi genel bir anlamı olan intiharın tanımlanması o

kadar da basit değildir. İntihar olgusunun psikolojik, tıbbi, hukuksal, felsefi, dini, ahlaki ve sosyolojik olmak üzere çok çeşitli boyutları bulunmaktadır. Her boyut intihar kavramına ayrı bir anlam yüklemekte ve ona göre bir tanımlama yapmaktadır. Aşağıda ele alınan farklı tanımlar ve yaklaşımlarda bunu görmek mümkündür.

İntihar davranışı, bu davranışı gerçekleştiren kişinin kendisine ve çevresine olmak üzere iki yönlü etkide bulunmaktadır. Bu davranış öncelikle kişinin ruhsal yapısını etkilemektedir. İntihar girişiminden daha önce başlayan ruhsal yapıdaki değişmelerin en belirgin özelliği kişinin kendisine ve çevresine yabancılaşmasıdır. Eylem ister bir ilişki kurma isteğini dile getirsün, ister konumu değiştirme amaçlı olsun, ister bir çağrı, ister bir uyarı, isterse bir ileti olarak anlaşılın eylemin çevreye etkisinin şiddeti değişmemektedir. Girişimin gösteri amaçlı olması da etkisinin şiddetini azaltmamaktadır (Odağ, 2002: 68–69).

Bireyin kendi yaşamına herhangi bir sebeple kendi isteği ile son vermesi şeklinde özetlenebilecek (Oktik, Top, Sezer ve Bozyer, 2003: 2) intihar kavramıyla ilgili birbirine yakın anlamlarda çeşitli tanımlar bulunmaktadır. İntihar konusunda ilk kapsamlı ve sosyolojik araştırmayı yapan, intiharı toplumsal bir olgu olarak gören Durkheim’a göre, “ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir eylemin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar” denir (Durkheim, 2002: 25). Ancak Durkheim’ın tanımı bu kadarla sınırlı kalmamaktadır. O, intihar olayının arkasında toplumsal nedenlerin/hazırlayıcıların olduğunu ileri sürerek, toplumsal oluş tiplerine bağlı olarak intiharı üç gruba ayırmaktadır. “Durkheim, intihar adlı eserinin birinci kitabında, *toplumsal olmayan* olaylar (delilik, sarhoşluk, ırk, soyaçekim, iklim, ısı, taklit vb.) ile intihar arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını göstermeye çalışmıştır. İkinci kitapta ise, *toplumsal bir olayın nedeni gene toplumsal bir olayda aranmalıdır* kuralına dayanarak, intiharın nedenini psikolojik ya da doğal çevrede değil, yine toplumda aramıştır (Köseihal, 1971: 85–86).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün tanımı da Durkheim’ın tanımının neredeyse aynısıdır. DSÖ intiharı, “*kişi tarafından ölümcül sonucu kesin olarak bilinen veya umut edilen isteyerek kendini öldürme eylemi*” olarak tanımlamaktadır (WHO, 2006).

İntihar girişimleri intihar olaylarından daha fazla bir ilgisizlikle karşı karşıyadır. Özellikle, bu konuda yapılan sosyolojik araştırmalar son derece azdır. Resmi olarak da herhangi bir istatistiksel veri yayınlanmadığından kesin intihar girişimi sayısına ulaşılamamaktadır. Buna karşılık bir intihara girişim olayının ekonomik ve sosyal maliyeti sanılanın aksine intihardan çok daha fazladır. Bu maliyet, intihar nedeni ve kullanılan intihar yöntemine, dozajına ve tekrar sayısına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, öldürücü özelliği olan herhangi bir kimyasalla intihara girişilmesi sonucu kişinin bilinci yitip olarak hastaneye getirilmesi, hastanede gerekli acil müdahalenin yapılması, yoğun bakımda 3-5 gün kalması, normal serviste 5-10 gün kalması, tedavilerin yanında ve sonrasında psikolojik ve psikiyatrik tedavilerin yapılması, kullanılan ilaçlar, kaybolan işgücü, zaman vs. eklendiğinde 1.000-10.000 TL arasında bir maliyet çıkmaktadır.¹ Bu maliyete olayla ilgili olarak sürdürülen adli ve idari soruşturmalar dahil değildir. Ayrıca kişinin kendisi ve ailesinin sosyal çevreden gelecek bir takım önyargılı, dışlayıcı ve suçlayıcı davranışlara maruz kalması da söz konusu olabilmektedir.

Dünyada intiharla ilgili yapılan araştırmaların ve istatistiksel verilerin gösterdiğine göre ölümle sonuçlanan her intihar olgusuna karşılık 30 intihar girişimi ile karşılaşmaktadır. Günümüzde intihar girişimleri de kişiyi ve çevresini etkilemesi yanında, toplum üzerindeki ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle toplumsal bir sorun halini almıştır (Acar ve Büyükkaya, 2004: 31). İntihar girişimi, bireyin herhangi bir sebeple kendi isteği ile yaşamına son verme girişiminin ölümle sonuçlanmaması şeklinde özetlenebilir (Oktik, Top, Sezer ve Bozyer, 2003: 2). Durkheim'a göre, "intihar girişimi, ölümle sonuçlanacağı bilinen ancak ölüm sonucu doğurmadan durdurulan eyleme" denir (Durkheim, 2002: 25).

Ölümle sonuçlanmış intihar girişimleri, yani intiharlar, sorunun görünen kısmıdır. Başka bir deyişle istatistiksel rakamlarla ifade edilen toplumdaki intihar sorunu bir buzdağın benzetilirse, ancak buzdağın görünen kısmıdır denilebilir. Örneğin; Oktik ve diğerlerinin Muğla'da yapmış oldukları araştırmaya göre; 1997-2005 yıllarını kapsayan sekiz yıllık süreçte tespit edilmiş 2492 intihar girişimine karşılık 430 intihar gerçekleşmiştir (Oktik, 2005: 119). İntihar girişimlerinin sıklığı, intiharlardan yaklaşık on kat daha fazladır (Özgüven, 2008: 1).

¹ T.C. Sağlık Bakanlığı hesaplarına göre.

İntihar girişimleri, ölümlerle sonuçlanması amaçlanan ancak başarısız olan eylemlerdir (Oktik, 2005: 12). Amaçlanan ölüm sonucunun başarısız olması intihara girişen bireylerin tekrar bu eylemi gerçekleştireceği yönünde büyük bir riskin olduğunu da göstermiş olmaktadır. Nitekim, intihar araştırmaları, intihar eden kişilerin büyük çoğunluğunun geçmişte en bir kez intihara giriştiğini göstermektedir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada 2000-2010 yılları arasında olan ticari başarısızlık sonucunda intihar etmiş kişilerin yakınlarından ve intihara girişmiş olan kişilerden oluşan toplam 12 kişi ile yapılan derinlemesine mülakatlar bulgu olarak kullanılmıştır. Bu mülakatlara ek olarak, 2000-2011 yılları arasındaki intihar olaylarının genel durumu ve “ticari başarısızlık intiharları”nın genel tablo içindeki yerine de değinilmiştir. Aşağıdaki tablolar incelendiğinde özellikle ekonomik krizin olduğu yıllarda ve takip eden yıllarda belirgin bir ticari başarısızlık intiharının olduğu göze çarpmaktadır.

DSÖ'nün verilerine göre, her yıl yaklaşık 1 milyon kişi intihar sonucu hayatını kaybetmekte ve geride ailesinden bir üyenin ya da arkadaşının yasını tutan 5-6 milyon kişi bırakmaktadır. Sonlandırılmış intiharların yanı sıra yine her yıl, yaklaşık 10-20 milyon kişinin intihar girişiminde bulunduğu bildirilmektedir, ki bu her 3 saniyede 1 kişinin intihar girişiminde bulunduğu anlamına gelmektedir (Aktaran: TPD, 2012).

Türk Psikiyatri Derneği (TPD)'nin 10 Eylül İntiharı Önleme Günü vesilesiyle yapmış olduğu basın açıklamasında verdiği bilgilere göre; Son 30 yılda intihar edenlerin sayısı yüzde 440 artış göstermiştir. Son 10 yılda Türkiye'de toplam 25 000 kişi intihar sonucu kaybedilmiştir. İntihar oranları endüstriyel ülkelerden daha düşük olmasına rağmen aradaki farkın hızla kapandığı dikkati çekmektedir (TPD, 2012).

Türkiye'nin genel intihar oranlarına bakıldığında aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi ciddi boyutlarda olmasa da belirli bir seyirde ve tutarlı bir artış eğilimi gözlenmektedir. Oranlarına bakıldığında 2011 yılında bir düşüş olduğu hemen göze çarpmaktadır. Buna rağmen bunun kalıcı bir düşüş olup

olmadığını söylemek için henüz erkendir. Ancak yine de olumlu bir gelişmedir.

Tablo 1. İntiharların 2000-2011 yılları arasındaki Türkiye genelindeki durumu (TÜİK, 2008-2009:1-4 ve TÜİK, 2010: 6, TÜİK, 2011: 4).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	1802	2584	2301	2705	2707	2703	2829	2793	2816	2898	2933	2677
KİH	2.67	3.78	3.32	3.85	3.80	3.75	3.88	3.98	3.96	4.02	4.02	3.62

Aşağıda Tablo 2’de de görüldüğü üzere, intihar şekli veya kullanılan yöntemle göre Türkiye’deki intiharlara bakıldığında kendini asarak intihar etmenin 2010 yılında % 52.10’a ulaştığı görülmektedir. Tablo olarak burada verilmemiş olsa da TÜİK’in intiharla ilgili verileri incelendiğinde; ateşli silah kullanımı 2009 yılında % 23.63 ile ikinci sırada, yüksekten atlamak ise % 10.23 ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2008 yılına göre bakıldığında Ateşli silah kullanımının 2009 yılında sayıca artmasına rağmen diğer yöntemlerle kıyaslandığında % 2.59 oranında, kendini asarak intihar edenlerin % 1.63 oranında düştüğü görülmektedir. Ateşli silah kullanımı ve kendini asarak intihar etme erkeklerde yaygınken kesici-delici alet kullanmak, suya atlayarak intihar etmek kadınlarda daha yüksektir. 2009, 2010 ve 2011 yıllarının toplamında 2151 kişi ateşli silah kullanarak hayatına son vermiştir (TÜİK, 2009, 2010 ve 2011).

Tablo 2. Türkiye’deki İntiharların Nedenleri (TÜİK, 2011: 9).

Nedenler	İntihar	Toplam	%	
	Erkek	Kadın		
Hastalık	350	169	519	19.39
Aile Geçimsizliği	156	96	252	11.99
Geçim Zorluğu	196	19	215	8.03
Ticari Başarısızlık	58	2	60	2.24
Hissi İlişki ve İstedığı ile Evlenememe	98	48	146	5.45
Öğrenme Başarısızlığı	10	5	15	0.56
Diğer	171	51	222	8.29
Bilinmeyen	837	411	1248	46.62
Toplam	1876	801	2677	100.0

Tablo 3. İntiharlar ve Ticari Başarısızlık İntiharlarındaki Cinsiyet ve Yıllara Göre Değişim²

Yıl	İntihar	Ticari başarısızlık		Yıl	İntihar	Ticari başarısızlık	
		Sayı	(%)*			Sayı	(%)**
2000				2006			
Toplam	1802	84	4,66	Toplam	2829	56	1,98
Erkek	1114	81	7,27	Erkek	1782	54	3,03
Kadın	688	3	0,44	Kadın	1047	2	0,19
2001				2007			
Toplam	2584	148	5,73	Toplam	2793	60	2,15
Erkek	1677	146	8,71	Erkek	1808	58	3,21
Kadın	907	2	0,22	Kadın	985	2	0,20
2002				2008***			
Toplam	2301	91	3,95	Toplam	2816	119	4,23
Erkek	1392	82	5,89	Erkek	1924	117	6,08
Kadın	909	9	0,99	Kadın	892	2	0,22
2003*				2009			
Toplam	2705	147	5,44	Toplam	2898	90	3,11
Erkek	1574	134	8,51	Erkek	2111	89	4,22
Kadın	1131	13	1,15	Kadın	787	1	0,13
2004				2010			
Toplam	2707	60	2,22	Toplam	2933	62	2,11
Erkek	1681	57	3,39	Erkek	2073	61	2,94
Kadın	1026	3	0,29	Kadın	860	1	0,12
2005				2011			
Toplam	2703	63	2,33	Toplam	2677	60	2,24
Erkek	1740	61	3,51	Erkek	1876	58	3,09
Kadın	963	2	0,21	Kadın	801	2	0,25

Yukarıdaki Tablo 3 incelediğinde; ticari başarısızlık intiharlarında kadınların sayısının oldukça az olduğu dikkati çekmektedir. 2000-2011 arası dönemde toplam 42 kadın ticari başarısızlık yaşadığı için intihar etmiştir. Oransal olarak kadınların bu süredeki toplam ticari başarısızlık intiharları içindeki oranı % 4'tür. Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye'de kadınların iş hayatındaki çalışan olarak oranlarının düşüklüğü ve ticari faaliyetleri kendi hesaplarına sürdüren kadınların azlığı da etkindir. Bir diğer etken ise, kadınların başarısızlığa uğradığı zaman erkeklerden daha fazla toplum ve sosyal çevreleri tarafından destekleniyor olmasıdır. Erkekler

² (*) Toplam intiharlar içindeki oran. (**) Toplam intiharlar içindeki oran. (***) Ekonomik kriz yılı

ticari başarısızlık sonucunda toplumsal statülerini kaybettiklerinde ve yaşam kalitelerini düşürdüklerinde bu durumu bir onur/gurur meselesi haline getirebilmekteyken kadınların durumu kabullenmesi daha çabuk olabilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 4’te ticari başarısızlık intiharlarında önce çıkan 10 il gösterilmektedir. Bu illere bakıldığında, gelişmişlik sıralamasına göre, ticari başarısızlık intiharlarının da ilk üç büyük şehir sıralamasını takip ettiği görülmektedir. Doğu illerinden hiç bir il bu intihar türünde ilk 10’a girmezken Güneydoğu’dan sadece Gaziantep yer almıştır.

Tablo 4. Ticari başarısızlık intiharlarının en çok olduğu 10 il ve bu illerin ekonomik gelişmişlik sıralamaları³

İller*	Gelişmişlik	Yıllar											Toplam	
		00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	
İstanbul	1	18	53	17	21	8	8	9	9	20	23	14	11	211
Ankara	2	9	18	12	16	4	6	1	10	14	8	8	3	109
İzmir	3	12	18	3	8	5	1	6	5	4	6	0	14	82
Antalya	5	2	2	6	8	3	3	4	6	5	2	3	4	48
Bursa	6	5	8	3	5	3	6	2	0	4	4	1	0	41
Adana	16	2	4	3	1	3	3	2	1	12	2	3	3	39
Aydın	19	3	2	1	3	12	2	3	2	1	1	6	1	37
Mersin	24	1	0	4	5	0	6	3	3	3	3	3	1	32
G.antep	30	3	4	4	5	2	3	1	1	3	3	0	1	30
Manisa	23	2	3	1	4	2	1	2	0	4	0	3	1	23

Ticari başarısızlık yaşamış bireylerin intihar yöntemi olarak daha çok asma yöntemini (% 43), ikinci olarak da ateşli silah (% 37) kullandıkları görülmektedir. Bu iki yöntemin de mortalitesi çok yüksektir. Bu gruptaki bireylerin kendilerini öldürmek konusundaki kararlılığının da en önemli göstergesi olan bu durum, aynı zaman da riskin bu grupta ne kadar yüksek olduğunun da göstergesidir. Üçüncü sırada en çok kullanılan yöntem % 7’lik bir oranla kimyasal ve zehirli maddelerdir.

³ İllerin gelişmişlik düzeyleri 2011 yılına aittir (Kalkınma Bakanlığı, 2012).

(*) Beş (5) kişiden az ticari başarısızlık intiharı olan iller tabloya dahil edilmemiştir.

Tablo 5. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin seçtikleri intihar yöntemi

İntihar Şekli	Yıllar											Toplam	
	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10		11
Asarak	33	68	40	67	21	26	28	22	50	39	20	30	444
Ateşli silah	33	49	24	42	21	26	22	30	54	33	32	20	386
Kimyevi madde	9	11	6	12	5	4	5	2	7	5	3	3	72
Yüksekten atlayarak	3	10	10	13	7	4	0	4	2	5	2	6	66
Suya atlayarak	2	3	1	4	2	2	0	1	0	5	2	0	22
Kesici-delici alet	1	3	4	2	1	0	0	0	0	2	0	1	14
K. Yakarak	2	0	2	3	1	0	0	1	3	0	0	0	12
Tren ve motorlu taşıt	0	3	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	9
Doğalgaz, tüpgaz v.s.	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
Diğer	1	0	2	2	1	0	0	0	3	1	3	0	13
Toplam	84	148	91	147	60	63	56	60	119	90	62	60	1040

Ticari başarısızlık nedeniyle intihar eden bireylerin ailelerinin neredeyse tamamı daha önce yaşadıkları yerlerde bulunmamaktadırlar. Çünkü yaşam koşulları tamamen değiştiği, ekonomik olarak hemen hemen her şeylerini ve son olarak oturdukları evlerini kaybettikleri için mutlaka adresleri de değişmektedir.

İntihara girişenler için de durum benzerdir. Genellikle eski yaşanılan adresler değişmiştir. Hatta alacaklıların verebileceği muhtemel zararlar, tefecilere veya mafyaya olan borçlar nedeniyle ciddi ölüm tehditleri ve özellikle de hapis cezaları yaşanılan kenti ve ülkeyi dahi terk etme yolunu bir tercih olarak öne çıkarmaktadır.

Ticari başarısızlıktan dolayı intihara girişip kurtulmuş veya kurtarılmış kişiler için intihara girişmiş olmak aynı zamanda bir damgalanmayı da beraberinde getirmektedir. Yeniden hayata tutunma çabaları, intihara girişmiş olmasının çevresinde duyulması ile zarar görmektedir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar bu durumun duyulmasını istememektedirler. Yapılan görüşmelerde kimliklerini ortaya çıkarabilecek bilgi vermekten kaçınmakta, yeterli güven verilse bile tereddütlü davranmaktadırlar. Kimlikleri açığa çıkar, yaşadıkları yerler belli olur, ailelerine veya kendisine bir zarar gelebilir korkusuyla, daha önce yaşanılan ve hali hazırda yaşadıkları şehir bilgisini, işteğal ettikleri iş kolunu, ailevi bilgilerini vermekten kaçınmışlardır. Bunun yanında ses kaydı yapılmasına olumlu yaklaşan çok az kişi olmuştur.

Bu sebeplerden dolayı ticari başarısızlık sonucu intihar etmiş kişilerin ailelerine ve intihara girişmiş olanların kendilerine ulaşmak çok zor olmuştur. İntihar ve intihar girişimleri polis, jandarma ve hastanelerin acil servislerinde tutulmaktadır. Bu nedenle İstanbul Valiliği'ne 13.01.2009 tarihli ve 2009/6 sayılı dilekçe ile başvurulmuştur. Valiliğin İstanbul Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Alay Komutanlığı ve İl Sağlık Müdürlüğü'ne yazmasına rağmen sadece İl Sağlık Müdürlüğü hastanelerden bilgi alınabilmesi için 02.03.2009 tarih ve SG.B104İSM.4344743/345 sayılı yazısı ile izin vermiştir.

Hastanelerden alınan adres bilgileriyle ulaşılmaya çalışılan kişilerden sadece birisine uzun uğraşlardan sonra ulaşılabilmektedir. Ulaşılan kişilere daha çok kişisel bağlantılar aracılığı ile Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Merkezi ve internet ortamındaki olanaklarla ulaşılmıştır.

2008 yılından itibaren, ticari başarısızlık nedeniyle intihar etmiş veya intihara girişmiş insanların, bu eylemlerine etki eden diğer sosyo-ekonomik nedenlerin neler olduğunu tespit etmek amacıyla görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Yaklaşık iki yıllık sürede onlarca kişiye ulaşılmış sadece 12 kişiden olumlu yanıt alınmış ve görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme Yapılan Kişilerle İlgili Bilgiler⁴

1. Görüşme yapılanların 10'u intihara girişmiştir ve bizzat kendileriyle görüşme yapılmıştır.
2. Görüşme yapılanlardan ikisi intihar eden kişinin yakınıdır. Biri maktülün eşi, biri de kızıdır.
3. Görüşülen her kişiye bir kod verilmiştir ve değerlendirmeler de bu kodlara göre yapılmıştır. Kadınlara (K) ile başlayan rakamlardan oluşan, erkeklere (E) ile başlayan ve rakamlardan oluşan kodlar verilmiştir.
4. Görüşme yapılan kişilerin ikisi kadın 10'u erkektir.

5. Bir kişi Bursa'dan, bir kişi Muğla'dan, bir kişi Denizli'den, bir kişi Ankara'dan, iki

⁴ Görüşme yapılan kişilerle ilgili daha ayrıntılı bilgi için: SEZER, S. 2011. Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyo-Ekonomik Nedenleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

kişi İzmir’den ve altı kişi de İstanbul’ dandır.

6. İstanbul’da görüşme yapılan kişilerden ikisi daha önce farklı bir şehirde yaşıyorken, yukarıda sayılan nedenlerden dolayı İstanbul’a gelmek zorunda kalmışlardır. Biri ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

7. Hemen hemen hepsinin bankaların alacaklarını tahsil etmekte acımasızca üstlerine geldiklerinden bahsetmişlerdir. Bunun yanında devletin kendilerine borçlarını ödemek için fırsat yaratmak yerine hapse atmayı tercih etmesine tepki göstermektedirler.

8. Tefecilik ciddi bir sorun olarak varlığını hissettirmektedir. Malvarlıklarını ve işlerini kaybetmelerinde tefecilerin büyük etkisi olmuştur.

9. Hiçbiri üye olduğu meslek örgütünden veya devletten destek görmemiştir.

10. Ödenmeyen çek veya borçlar için hapis cezası verilmesi hukuka ve insan haklarına uygun olmadığı gerekçesiyle bu sorundan dolayı mağdur olanlar örgütlenerek yasanın değişmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bu çabalar sonucu borçtan dolayı hapis cezası zorlaştırılmıştır.

Görüşülen kişilerin bireysel özellikleri

Görüşmeci5	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	İntihar Nedeni	İntihar Yöntemi	İş/meslek	Medeni Durum
K1	30	Kadın	İlkokul	İflas	Ateşli silah	Müteahhit	Evli - 3 çocuk
K2	45	Kadın	Lise	Tefeci borcu ve tehdidi	Ateşli silah	Fabrika Sahibi	Evli – 2 çocuk
E1	39	Erkek	Üniversite	İflas-Eşi ve çocukları terketmiş	Aşırı doz ilaç	Hazır giyim atölyesi sahibi	Evli – 2 Çocuk
E2	53	Erkek	Üniversite	İflas	Fare zehiri	İnşaat	Evli – 2 çocuk
E3	44	Erkek	Lise	Yakın çevresine güvenmek ve iflas	Bileklerini kesme	Hazır giyim atölyesi ve Satış mağazası sahibi	Evli – 2 çocuk
E4	41	Erkek	Üniversite	İflas-Eşi ve çocukları terketmiş	Tarım ilacı	Çiftlik ve oto yedek parça dükkanı sahibi	Evli – 1 çocuk
E5	40	Erkek	Yüksekokul	İflas	Yüksekten atlamak	Beyaz eşya dükkanı sahibi	Evli – 2 çocuk
E6	62	Erkek	Ortaokul	Aşırı borçlanma ve haciz	Aşırı doz ilaç	Tüccar	Evli – 4 çocuk
E7	47	Erkek	Üniversite	Aşırı borç, eşi terk etmiş, hapis cezası	Aşırı doz ilaç	Hazır giyim atölyesi sahibi	Evli – 2 çocuk
E8	43	Erkek	Üniversite	Aşırı borç, haciz ve hapis cezası	Aşırı doz ilaç ve tüpgaz	Müteahhit	Evli – 2 çocuk
E9	36	Erkek	Üniversite	İflas	Aşırı doz ilaç	Sigorta acentası ve apart otel sahibi	Bekar
E10	53	Erkek	Lise	İflas ve tefeci borcu	Ateşli silah	Oto galeri ve benzinlik sahibi	Evli – 2 çocuk

3.3.1. Ticari Başarısızlık İntihar ve İntihar Girişimlerinde Sosyal Nedenler

Toplumsal yaşam birbirine bağlı zincirlerle her bir üyesini kendi kurallarına uyduğu sürece korumaya çalışmaktadır. Toplumsal yaşam bu haliyle bir bulmaca gibidir ve sosyologlar da bu bulmacayı çözererek toplumu anlamaya çalışmaktadırlar. Toplumun veya toplumsal grupların (akraba, tanıdık veya iş-meslek çevresi) hangi bireyini ne derece koruyacağını belirli bir oranı ve kesinliği yoktur. Birbirine benzeyen ancak birbirinin aynı olmayan ilişkiler ve kurallar hemen hemen her toplumda ve toplumsal grupta bulunmaktadır. “Topluma ve toplumsal gruplara dair, onları oluşturan tekil bireylerden çok daha fazla şey söz konusudur. Geçen zamana karşın devamlılığını koruyan bir çok unsur vardır: dil ve yazı, yasalar, gelenekleriyle beraber dinsel, politik gruplar, mülkiyet ve tarihleriyle aileler, sanat ve mimarlık kültürleri, belli toplulukların (ister etnik, isterse ulusal, politik ya da dinsel olsun) geliştirdikleri tarih ve kimlik duygusu gibi” (Bilton, vd., 2008: 6). İşte bu tür değerler, bireyler arası dayanışmanın niteliğini ve derecesini de belirlemektedir.

Ticari başarısızlık intiharları incelendiğinde işinde başarısız olan bireyin ilişki içinde olduğu ailesi, akraba ve iş çevresi ile diğer sosyal gruplar ve toplum tarafından ne şekilde ve hangi şartlarda bir korunmaya alındığı onun hayata tutunmasında önemlidir. Yapılan görüşmelerde, işlerin bozulmaya başlaması veya iflasla birlikte ailevi sorunların da kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını göstermiştir.

İntihar girişiminden sonra ailelerinin ve sosyal çevrelerinin bireylere verdikleri destek ve olumlu yaklaşımları onların yeniden hayata tutunmalarında etkili olabilmektedir.

“... Ailem, yani eşim ve çocuklarım bana çok destek oldu. Onlarla daha bir kenetlendik. Üniversitede okuyan oğlum iş bulup çalışmaya başlamış benim haberim yok. Öğrenince kızdım ama o beni ikna etti. Derslerini de aksatmadığına inandırdı. Küçük de gayet iyi. O ben de çalışayım falan demiş ama abisi de annesi de izin vermemiş sen üniversiteye hazırlanıyorsun diye. Eşim ben de çalışayım diyor ama ona göre pek iş yok. İşte bir dükkandan gelen kira var, kayınvalidemin aylığı var şimdilik onlarla idare ediyoruz. ... Biraz önce de söylediğim gibi, ailemin dışında çalışanlarımdan büyük destek gördüm. Bazı arkadaşlarım hâlâ arar sorarlar. Onun dışında kimseden bir destek görmedim. Zaten maddi destek değildi bu destekler de. İşte sağ olsunlar arayıp sordular. En azından beni unutmadılar... (E2).

Eşi ve çocuklarından olumlu destek gören E10, yaşadığı tüm sıkıntılara bu desteğin verdiği güçle göğüs gerip yeni bir hayat kurabilmiştir. “... (Eğer ailem bana destek olmasaydı kesinlikle yaşamam için bir neden kalmazdı. Ben yatıp kalkıp dua ediyorum, böyle bir eş, böyle çocuklarım var diye. Torunlarım okula gidiyorlar şimdi. Çok mutluyum bundan dolayı. Eski günlere dönemeyiz, ya da ben göremem ama işler böyle giderse beş-on seneye toparlarız iyice.”

Kimi zaman ticari başarısızlık yaşamış bireylerin eşlerinin aileleri de ayrılık taraftarı olabilmekte ve başarısız olan kişiyi cezalandırmak isteyebilmektedirler. E5’in yaşadıklarına bakıldığında eşi, ailesinin ayrılmasını istemesine rağmen E5’i terketmemiştir.

“... (eşim) her durumda yanımda yer aldı. Hatta anne babası ayrılmamızı bile istedi, ama o beni bırakmadı, her zaman yanımda oldu. Ha! ben çok mu mutluyum onunla? Değilim! Ama asla vazgeçemeyeceğim de bir insan. Ama en nihayetinde mantıklı, ne zaman duracağını, neyi nereye kadar, ne zaman isteyeceğini biliyor. Ben de karşıdaki-nin mutluluğuyla mutlu olabilen birisiyim. Yaşadıklarımız da az buz şeyler değil. Onun gözlerinde mutluluğu da göremeyince, ben de mutlu olamıyorum. Talihsizlikler de hiç peşimizi bırakmadı. Ağır ameliyatlar geçirdim, yanımdaydı, elektriğim kesildiğinde de, doğal gazım kesildiğinde de kışın ortasında, yanımdaydı. İyi bir hayat arkadaşı evet...”
(E5).

Toplumun başarıyı para kazanmakla eşdeğer tutmasının sonucu olan bu durum, diğer birçok özelliğin (kişilikle ilgili kötü algılanabilecek, kumar, içki, şiddet vs.) görmezden gelinmesine neden olabilmekte, başarısızlık durumunda ise bu özelliklerin daha fazla dikkate alınmasını sağlayabilmektedir.

Ticari başarısızlık yaşamış ve sonucunda intihara girişmiş insanların geride bıraktıkları aile bireylerinin akrabalarından ve toplumdaki destek, onların yaşama tutunmalarında önemli paya sahiptir. K1’in durumları bunun örnekleridir.

“... onların (kendi ailemin) desteğiyle oldu, hâlâ da öyle, onların desteğiyle hâlâ ayak-tayım. Ablamın evinde oturuyorum. Onlar ne ihtiyacımız varsa katkıda bulunuyorlardı, sağ olsunlar. Abim, ablam. Her ikisi de. Bu şekilde devam ediyoruz. Ben de işe girdim. Hiç değilse dedim, evde oturmaktan çok daha iyidir. Bir şekilde de hallederiz. Evin bi-

rini bankanın teklifiyle, 10 yıllık konut kredisine çevirebildik. Onu da eniştem üzerinde borçlandım. Şu an onu ödüyorum sadece...”(K1).

Diğer taraftan K1’in eşinin ailesinden destek görmediği halde eşinin ölümünde kendisini suçlamaları yaşadığı zor zamanları daha da zorlaştırmıştır.

“... (eşimin ailesinin) hiçbir şekilde desteği olmadı, hep beni suçladılar. ... Eğer ben eşime bu tür olanaklar sağlamasaymışım, o bu tür bir büyümeye kalkışmayıp böyle borçların altına girmezmiş ve sonuçta da ölmezmiş...”(K1).

Aile ve yakın çevrenin desteği konusunda E9’un yaşadıkları onu hayata bağlayıcı bir etki yapmıştır.

“...aksine çok destek oldular. Hastanede herkes de ziyaret etti, ben kimseyle görüşmek istemedim ama geldiler sağolsunlar. Kimse de bana neden yaptın demedi. Sadece geçmiş olsun, nasılsın dediler. Babam bana ‘sen nasıl olsa yeniden ayağa kalkarsın varsın olsun, parayı boş ver’ dedi. O kadar parası gitti adamın kızmadı bile bir kez olsun. Ama ben gururuma yediremeyip kendimi öldürmeye kalktım. Hata ettim ama sonuçta olması gerekiyormuş ki oldu işte. ... İş buldum ve çalışmaya başladım. Babamın bir arkadaşının damadı bir şirkette yönetici... O buldu bana bu işi... Şimdi iyiyim, çalışıyorum ve borçlarımı ödüyorum. Tabii hem benim hem de ailemin yaşam kalitesi düştü ama yapacak bir şey yok. Buna da şükür.” (E9).

Geri kalanlara veya intihara girişen kişinin kendisine ailesinden veya sosyal çevresinden maddi destek gelmesi, o ailelerin ve sosyal çevrelerin bu olanaklara sahip olup olmadıklarıyla bağlantılıdır. Tıpkı E8’in söyledikleri gibi imkan yoksa destek sadece manevi boyutta kalmaktadır.

“... Benim akraba çevremde maalesef hali vakti yerinde olan pek insan yok. Fakir bir çevrede zincirlerini kıran bir babam olmuş. Dokuz kardeşi var benim babamın, kendiyle on yani. Çoğu zaten kıt kanaat geçiniyor. Okuyup memur vs. olanlar var çocuklarından ama herkesin kazancı kendine ancak yetişiyor. Zaten yanımızda çalışanların çoğu da onlardandı. Ama onlar da iyi zaman dostlarıymış. Zor duruma düşünce maaşlarını alamadıkları için isyan çıkardılar neredeyse. Anne tarafımda öyle, olsaydı yardım ederlerdi herhalde. Eşimin ailesinin durumu iyiydi aslında. Onların zeytinlikleri vs. vardı. Kardeşleri de konfeksiyon üzerine dükkan işletiyorlardı. Ama maalesef onlar da 2006’da çok kötü bir şekilde krize girdiler. Hâlâ da toparlanabilmiş değiller. Durumları iyi olsaydı yardım ederlerdi onlar da...” (E8).

Bu örneklerde de olduğu gibi ailenin ve sosyal çevrenin intihara girişmiş kişiye sahip çıkması, onun hayata daha sıkı tutunmasına ve bir başlangıç yaparak borçlarını ödemek için çalışmaya başlamasına katkı sağlamaktadır. Bu durumun karşıtı durumlar da bulunmaktadır.

“... Bir yıl geçmeden her şey tepetaklak olmaya başladı. Bir türlü yetişemiyorum. Geriliyorum. Evde de huzur kalmadı. Annemin suratı da eşimin suratı da her gün asık. İşçilerin ödemeleri de diğer ödemeler de hep aksıyor. Yeminle söylüyorum, resmen bir yılda 10 yaş yaşlandım... Eşimle ilişkimiz bir süre sonra sadece aynı evi paylaşan iki insana dönüştü. Annemle de arası açıldı, ben sürekli arada kaldım. Ev ortamında pek de mutlu değildim. O nedenle işten çok geç geliyordum. Şimdi destekten kastınız mad-diyatsa eğer, onu görebileceğim ablalarım, amcam ve eşimin ailesi vardı. Amcam, çok fazla yardım edemedi, ya da etmedi. Ama eşimin ailesi de krizden zararlı çıkanlardandı. Ablalarımın eşleri memur, memur dediysem ikisi de mühendis, durumları iyi ama öyle benim sıkıntımı giderecek bir yardımları dokunacak kadar değildi. Sonuçta bir savaş hali gibi geldi bana, sanki herkes benden kaçtı ya da ben öyle algıladım, bilemiyorum...” (E4).

Aile yaşamındaki sorunlar, huzursuzluklar, hastalıklar ve ölümler bireylerin ticari başarısızlıklarında ve intihar kararı almalarında ekili olabilmektedir. Modern bir eğitim almasına rağmen geleneksel yaşamın etkilerinden kurtulamayıp onun kurallarına göre yaşamak zorunda kalan E4, önce babasını kaybetmiştir. Bu durum hiç hazır olmadığı halde hem işlerin hem de ailenin sorumluluğunu üstüne almasını gerektirmiştir.

Ticari başarısızlık yaşamış bireylerin bazıları için intihar girişimi sonrası ailelerinin desteği, onların hayata yeniden tutunmalarında olumlu etkilerinin olmasının yanında, bazılarının intihar kararı almalarında olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Ailenin veya yakın akraba çevresinin zorda olan bireye yardım etmesi, buna rağmen bireyin durumunu düzeltememesi ve bunun sonucunda yardımda bulunanların veya borç verenlerin zorda kalan bireye karşı kötü davranması intihar kararının alınmasında “bardağı taşıran damla” etkisi yapabilmektedir. İntihar etmeye karar vermeden önce E5’in abisinden almış olduğu borcu taahhüt ettiği sürede ödememesine tepki olarak yengesinin söyledikleri buna örnektir.

“... Özkaynaklarımı tüketerek 30.000 buldum, ödeyemeyeceğimi bile bile kardeşimden 15.000 TL borç aldım... Kardeşimin 15.000 TL'ye ihtiyacı yok, bekleyebilir durumdayken iki ay sonra vereceğim demiştim, ipoteği kurtarabilmek için yalan söylemişim ama başka türlü de vermezdi yani. Bir akşam eşimle birlikte evime geldiler. Sırf paralarını istemek için. Durumumu da biliyorlar, aslında bir şekilde ödeyeceğimi de biliyorlardı. Sanırım, beni kıskanıyorlardı, üzme istemişlerdi karı koca... Karısı bana dedi ki, sen sahtekarsın! ... Kardeşimin eşi bana sahtekarsın sen dediğinde, benim eşim de yanımda... Yani eşimin yanında bana hakaret edilmesi de bence etkiliydi. Aslında düşününce, farkında olmadan bu olay aslında cinayet gibi bir şey değil mi? Evet, aslında intihar özünde bir şiddettir, ama insanın karşısındakine değil de kendine yönlendirdiği bir şiddet. Sonucunda ölüm olursa da bir tür cinayet elbette...” (E5).

Zor durumda olan ancak intihar etmeyi o ana kadar düşünmeyen E5, yengesinin kendi eşinin yanında “sen borcunu ödemediğin için sahtekarsın!” şeklindeki çıkışıyla bir anda intihar etmeye karar vermiştir. Toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri değerlerle onur ve gurur kelimelerine yükledikleri anlamlar, onlar için onurlarının veya gururlarının incinmesi durumunda intihar etmelerinde, intihara girişmelerinde veya başkalarına yönelik şiddet uygulamalarında etkili olabilmektedir.

Ailenin ticari başarısızlık yaşamış bireyin hem bu başarısızlığında hem de intihara girişmesinde olumsuz etkileri dikkat çekici olabilmektedir. Eşinin, kendisinin işleri kötüye gitmeye başladıktan sonra hiç desteklememesi, aksine daha fazla üstüne gelmesinin intihar kararı alınmasında etkili olduğunu söyleyen E1, aile dayanışmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Ailedeki dayanışma eksikliği kimi zaman mutluluğun, huzurun başka yerlerde aranmasına da neden olmaktadır. E1'in yaşadıkları bunu göstermektedir. “... Örneğin eşimle olan sorunlarımızı konuşarak, birbirimize zaman ayırarak çözmek yerine çok çalışmayı tercih ettik. Sonra ben başka kadınlara sığınmayı tercih ettim. Bütün bunlar da ekonomik olarak çökmeme neden oldu. Ama o süreçte kendimi dışlanmış ve yalnız hissettim.”

İntihara girişen kişinin, ticari başarısızlığında veya intihara girişmesinde eşini aldatması etkili olabilmekteyken, eşinin kendisini aldatması veya terk etmesi de aynı şekilde olumsuz

etki yapabilmektedir. Eşyle severek evlenen E7 de “başka biriyle kaçan eşinin kendisini yalnız bırakması nedeniyle” büyük bir ruhsal yıkıma ve umutsuzluğa düşmüştür.

Aile kimi zaman ticari başarısızlığın da nedeni olabilmektedir. E6’nın iflası ve intihar girişiminde tamamen bu durum yaşanmıştır. Oğlu ve gelinini, dünürlerinin de etkisiyle bildikleri bir alanda (tekstil) yatırım yapmak için E6’yı kefil gösterip kredi çekmişlerdir. Ancak daha sonra işleri bozulup, borçlarını ödeyemez hale geldikleri için eldeki tüm malları satıp kazandıkları parayla yurtdışına kaçmışlardır. Bunun sonucunda E6 oğlu için çektiği krediyi ödeyememiş ve hem evine, hem işyerine haciz gelmiştir. Bunun sonucunda iflas etmiştir. Daha sonra ise bu borçlardan dolayı hapis cezası almış ve tüm bunlar intihara girişmesinde etkili olmuştur.

Ticari faaliyeti olan bireyler, belirli bir politik eğilimleri olmasa bile bir süre sonra daha rahat iş yapabilmek için politikayla ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. İlgilendikleri veya doğrudan katıldıkları bir parti olmasa bile genellikle iktidar partisine veya ona alternatif olabilecek başka partilere gitmektedirler. Politikayla ilgilenmenin de ilgilenmemenin de onlara olumlu ve olumsuz yansımaları olmaktadır. Çok fazla politik bir insan olmadığını, politikayla uğraşmadığını söyleyen E1, “... *politikaya girmiş olsaydım, ya da politikayla ilişkisi olan insanlarla daha yakın ilişkiler kurabilseydim çok daha iyi yerlerde olurum belki... Şimdi diyorum ki; keşke iktidarla biraz daha yakın ilişkilerim olsaydı...*” diyerek, özellikle iktidara yakın olmamasının iflasında etkili olduğunu vurgulamaktadır. E2 ve E5’in de bu konuda söyledikleri benzer sonuçlara çıkmaktadır. Çevresindeki insanların, akraba, dost veya arkadaş fark etmesizin, işleri kötüye gitmeye başladıktan sonra kendisinden uzaklaştığını belirten E2, iş yapabilmek, işlerini sağlama alabilmek, sıkıntıya girdiğinde bunu daha çabuk atlatmak için “*iyi, sağlam bir sosyal çevrenin olması gerektiğini, bunun için de ya bir cemaate ya da politikaya girilmesi*” gerektiğini söylemiştir. E5’in söyledikleri ise şu şekildedir: “*Tercih ettiğin siyasi parti güçlüyse, iktidar veya iktidara yakınsa sen de o oranda güçleniyorsun...*”(E5). E8 de benzer duruma dikkat çekmekte ve “... *Türkiye ekonomisi spekülatif bir ekonomi. Burada çok hızlı para giriş çıkışları oluyor. O nedenle riskli yatırımlara girmemek şart. ... bizim ülkemizde iş yapmak, para kazanmak istiyorsanız kesinlikle iktidara yakın olacaksınız veya bizzat iktidar*

Ailevi sorunların neler olduğu konusu çoğu zaman net değildir. Bir kişi için hangi sorunun ne kadar önemli olduğu kişiye göre değişebilmektedir. Modern yaşamla geleneksel yaşamın kesiştiği noktalarda bir takım uyum sorunları doğabilmektedir. Geleneksel aile yapısı birey üzerinde çok daha fazla kontrole sahiptir. Buna en iyi örnek, küçük bir kentin eşrafından, modern bir eğitim almasına rağmen küçük kentin geleneklerine uygun olarak ailesinin onun için çizdiği hayata itiraz etmemiş olan E4’ün durumunu şu şekilde özetlemek mümkündür: “Batı Ege’nin büyük bir ilçesinde yaşayan yaşayan E4, kimya mühendisliği okumasına rağmen okuduğu alanla hiç ilgisi olmayan baba mesleği oto yedek parçacılığı işini gelenekler doğrultusunda sürdürmek zorunda kalmış. Yine ailesinin isteği ve geleneklerin bir gereği olarak, hiç hazır olmadığı bir zamanda, pek fazla tanımadığı bir eşraf kızıyla evlenmiş. Babasını kaybettiğinden sonra ailesinin ve işlerin tüm sorumluluğu ona geçmiş. Oto yedek parçacılığı işine ek olarak çiftçilik (zeytin, incir vb.) işleri de olduğundan bu sorumluluk ağır gelmeye başlamış. İşler kötüye gitmeye başlayınca aile içinde de sorunlar başlamış ve bu durum E4’ün intihar girişiminde bulunmasında etkili olmuş.

Ticari başarısızlığa uğradıktan sonra bireylerin çevrelerindeki sosyal koruma çemberinin zayıfladığı veya tamamen ortadan kalktığı görülmektedir. İnsanlar başlarına gelene kadar bir intihar olayının olabileceğini akıllarına getirmemektedirler. Sonucu üzücü, yıkıcı ve travmatik olmasına rağmen bu sonuç önceden tahmin edilememektedir.

Yakın çevrenin koruması altına alınan bireyler kendilerine yeni bir hayat kurma şansını bu sayede daha güçlü bir şekilde yakalayabilmektedirler. Yakın çevrenin verdiği bu destek intihar girişimi ölümlü sonuçlanmış bireylerin geride kalan aile üyeleri için büyük önem arz etmektedir.

3.3.2. Ticari Başarısızlık İntihar ve İntihar Girişimlerindeki Ekonomik Nedenler

Ekonominin kendi işleyişindeki düzensizlikler, kanundışı uygulamalar veya yasal boşluklar da ticari başarısızlıklarda etkili olmaktadır. Ürün aldığı üretici ve ana dağıtıcı firmaların el altından spot piyasaya çok ucuza mal vermelerinin iflasında etkili olduğunu söyleyen E5'in yaşadıkları bunun bir örneğini teşkil etmektedir:

“... Aslında ana firmalar batırdı bizi... nasıl mı? Krizden bir hafta önce bana 1000 TL'ye sattığı buzdolabını, bir hafta sonra 600 TL peşin paraya büyük mağazalara satmaya başladılar. Yani spot piyasayı onlar yarattılar... Bu spot piyasa da bizim canımıza okudu. Maalesef kapitalizmin ruhu, duygusu, acıması yoktur...”(E5).

Ekonomik yapıda meydana gelen değişimlerin toplumun ve bireylerin yaşamlarını yakından ilgilendirdiği bilinmektedir. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olabilmektedir. Ekonomik yapı üretim ilişkilerini içeren yapıdır. “Bir toplumdaki toplumsal ilişkilerin oluşmasında, üretim yapmak için insanlar arasında kurulan ilişkiler temel ilişkileri meydana getirirler ki, bunlara, üretim ilişkileri denmektedir (Ergun, 1993: 127). Özellikle ekonomik krizler, yarattıkları büyük toplumsal çözümler nedeniyle ekonomik yapıdaki işleyiş ve ilişkileri de olumsuz etkilemektedir.

Toplumsal yaşamda olduğu gibi ekonomik yaşamda da üretim ilişkilerinde de kurallar vardır. Bu kurallar, tıpkı toplumsal yaşamda olduğu gibi her zaman yazılı olmayan ekonomik yaşamın en temel kuralı arz ve talep kuralıdır. Buna göre; mevcut talepten daha fazla üretim yapmak üretenin karını azaltıp onun zarar etmesine ve bir süre sonra da iflas etmesine sebep olabilir. Bir başka durum da mevcut üretim ve pazar kapasitesinin dışında, üretim yapmaktır.

Ekonominin evrensel ve yerel kurallarına göre hareket etmeyip, kısa orta ve uzun vadeli planlarını yerinde yapmayıp isabetsiz kararlar almak birçok işadamı ve işkadının ticari alanda başarısız olmasına neden olabilmektedir. Bu işadamlarından biri olan E2, kendini intihara götüren süreci yapmış olduğu hatalı yatırımlara vermiş olduğu yanlış kararlara bağlamaktadır. “Küçük çaplı bir şirket iken büyük çaplı bir işe girmesinin kendi sonunu hazırladığını ve inşaat

sektörünün her krizde ilk etkilenen sektör olmasının da bu durumda etkili olduğunu belirtmiştir.” E2 yine bu duruma bağlı olarak, ekonomik kriz dönemlerinde toplumsal bağların, dayanışmanın ve akrabalık ilişkilerinin zayıflığından da bahsetmekte ve şunları ifade etmektedir:

“... eşten dosttan borç almaya kalktık ama, nerede öyle parası olan eş dost. Herkes bir anda fakirleşti sanki. Bırakın borç almayı borç olarak verdiğimiz paraları bile alamadık. Akramamız, amcamız, dayımız diye güvendiğimiz adamlara vermişiz parayı, güven var ya, senede, bonoya ne hacet! Ama sonra ne olmuş? Ayağının kaydığını gören eşin dostun parayı ha bugün vereceğim, ha yarın vereceğim deyip sallamaya başlamış. Bu her insanın başına gelir mi bilmem? Ama benim başıma geldi. Çok önemli paralar değildi ama yine de onların bu durumda öyle davranmamaları gerekirdi. Sonra eldeki mallara yöneldik, satmaya veya ipotek karşılığı kredi çekmeye çalıştık. Sonunda da sıfırı tükettik. İşte bir oturduğumuz daire kaldı bir de dükkan. Ama onlar da eşimin annesinin üstüne diye kaldı yani, yoksa onlar da gitmişti. Evdeki eşyalar bile gitti...” (E2).

Ekonomik faaliyetler içinde borç ve ödemeyle ilgili, çek, senet, bono, tahvil vs. gibi araçlar belirli kurallar ve yasalara göre düzenlenir. Aynı zamanda bu araçların kullanımı sermaye sahibinin üretim ve pazarlama ile parasal durumuna bağlıdır. Gelirinden çok borçlanmak kurallar ve yasalara göre, kişinin mallarının haczedilmesine, para cezası ödemesine veya hapis cezası almasına sebep verebilmektedir. E6, E7, E8 ve E10’un intihar girişimlerinde ödeyemedikleri borçları, karşılıksız çıkan senetleri, çekleri veya yerine getiremedikleri taahhütleri nedeniyle kesinleşmiş hapis cezalarının da etkisi olmuştur.

Ticari faaliyet yürüten insanların ekonominin ve piyasanın kurallarını, işleyişini iyi bilmeleri gerekir. Kuralları bilmeyen veya kurallara göre kararlar alıp uygulamayan, sosyal yaşamlarındaki hataları ekonomik yaşamlarına taşıyan bireylerin sonu büyük zararlar, borçlanmalar veya iflas olabilmektedir. İşlerini hızlı bir şekilde büyüten, eşinden ayrılınca eşinin hissetlerini alan yeni ortağına ait olan hisseleri de satın alan E1’in söyledikleri bunun en güzel örneğidir:

“... Sonra ortağımla anlaşamadık. Bazı sorunlar oldu. Ben de ona devretmek istedim. Ama krizin ucu görününce vazgeçti. Sonra ben almak istedim, anlaştığımız fiyatın tamamını çıkaramadım. Kalanını da kredi çektim. Evi, arabayı ve atölyeyi ipotek ettirdim.

İşler daha da kötüye gitti, giderler sürekli arttı. İşçilerin parasını dahi ödeyemez olduk. İşçi çıkarmak zorunda kaldım. Onların tazminatlarını bile ödeyemedim. İşçi çıkardığımız için işler yetişmedi. Bir iki firma bize iş vermeyi kesti... kısa sürede ben her taraftan kuşatıldım. Önce arabayı sattım ama yetmedi. Çünkü 50 bin lira kredi bir anda 85 bin oldu. Ancak onu kapatabildim... Sonra verdiğim çekler senetler protesto olmaya başladı. Onlardan bir sürü haciz geldi. Dükkândaki makineler çalışamaz hale gelince evi de sattım. Ama hem kara listeye girmiştim, hem işçileri kaybetmiştim, hem de müşterileri. Sonuç olarak; borçları bir türlü sıfırlayamadım. Kendim de artık bir işsizdim...” (E1).

Modern ekonominin kuralları içinde her işlemin yazılı ve yasalara uygun olması gerekir. Ticaret yapılırken birisine borç veya mal verildiği zaman ya da mal gönderilmesi için para ödendiği zaman, bunların belirli sözleşmeler ve belgelerle yapılması gerekir. Geleneksel kurallarla, iyi niyetle veya kişisel güvenle yürütülen ticari ilişkilerde kötü niyet, ölüm vs. söz konusu olduğunda o zaman hak iddia etmek mümkün olamamaktadır. Arkadaşına borç olarak çek yazan, ancak ödemesini gününde yapmayan, bu durumdan bihaber E1, hem borç olarak verdiği parasını alamamış hem de verdiği iki katı ödemek zorun kalmış. Üstelik çekle ilgili kara listeye girmiş. E3 konuyla ilgili olarak *“ticarette arkadaşlığın, dostluğun ve akrabalığın işlemediğini, eskiden geçerli olan dostluk ve güven temelli ticaretin sona erdiğini”* söylemiştir.

Ticari ilişkilerde güvene, itibara dayalı işleyişi bitiren yukarıdaki sebeplerin dışında başka faktörler de olabilir. Örneğin hükümetlerin almış olduğu ekonomiyle ilgili kararlar, döviz piyasasındaki dalgalanmalar, aniden gelen zamlar, girdi fiyatlarının artması, herhangi bir sektörde meydana gelen ani krizler, genel ekonomik krizler, bankacılık işlemlerindeki değişiklikler veya mevcut uygulamalar ticari faaliyet sürdüren bireylerin başarısız olmalarında etkili olabilmektedir. İflasından önce hırdavatçılık ve müteahhitlik yapan E2, *“özellikle inşaat sektörünün her krizde ilk etkilenen sektör olduğunu söyleyerek, krizi hisseden insanların inşaatla, tamiratla, tadilatla ve ev alımıyla ilgili planlarını ertelediklerini”* söylemiştir. İnşaatla ilgili neredeyse her maliyetin dövize endeksli ve inşaatla ilgili rant kaynaklı spekülasyon hareketlerin çok olmasından dolayı maliyetlerin ve fiyatların çok değişkenlik arz ettiğini belirten E2, sözlerine şöyle devam etmiştir:

“...2001 ve 2003 krizini bir şekilde atlattığımız, son büyük dalgada fazla açıldığımız için

kıyıya yanaşmamız mümkün olmadı. Boğulduk gittik... kendime hâlâ kızgınım. Biraz da onun etkisi var. Kabahatin büyüğü ben de tabi. Ama tek kabahatli de ben değilim. Bizim toplumumuzda paran varsa, senden iş kurman, insanlara iş-aş vermen ve devletine vergini ödemen beklenir. Ama ne zaman ki ciddi olarak bir işe girişirsin bin dereden su getirirler. Vergisi, algısı, izinleri hepsi bir dert. Gittiğin her devlet dairesi seni yolacak kaz gibi görür. Elektrik bağlatmak istersin, basit bir iş öyle değil mi? bin türlü belge, bir sürü izin isterler. Yani akıl işi değil Türkiye’de bu şartlarda iş yapmak. Bankalar zaten kuzgunlar gibi her an üstüne atlamayı bekler. Sistem bitmiş. Sistemin bu kirlilikten ve hantallıktan kurtulmadığı sürece daha çok iyi niyetli girişimci, tüccar, sanayici, küçük işletmeci canına kıyar... (E2)

İşadamlarının intihara kadar gidecek ticari faaliyetlerinde iş, ilişkisi içinde oldukları çevrenin de etkisi büyüktür. Her meslek alanına, her kente, her semte ve her işin kendine göre rekabet koşulları bulunmaktadır. Her ne kadar görünüşte bir dayanışma, sözlü ve yazılı kurallar olsa da rekabetin olduğu yerde bir işadamı, tüccar veya esnafın diğeriyle ilgili kötü planları olabilir veya rakibi zor duruma düştüğünde onun zaafından, zayıflığından yararlanma isteği doğabilir. E2’ye göre; “*bu kapitalizmin kendi varoluş felsefesinde olan doğal bir kuraldır, güçlü olan zayıfı yer!*” İnşaat sektörünün içinde olan E2’nin kriz süreciyle ilgili olarak aşağıda söyledikleri Türkiye’nin sosyo-ekonomik değişimini de gösterir niteliktedir.

“... İş ilişkisi içinde bulunduğum ortam genel olarak sistemden farklı değil. Piyasa artık herkesin birbirini yemek için fırsat kolladığı bir döneme girmiş durumda. Hayatımın hiç bir döneminde bu kadar kaypak bir dönem görmedim ben. 11 yaşımdan beri ticaretin içindeyim, bir sürü krizler gördüm ama hiçbiri günümüzde yaşananlar kadar acımasız değildi. Elindeki para bir anda kaybolup gidiyor. Her gün milyarlarca Dolar, Euro, TL buhar olup uçuyor, birileri şiştikçe şişerken bir anda birileri dibe vuruyor. İnşaat sektöründe de bu böyle. Önce TV’ler gazeteler bas bas haberler yaptı, evler ucuzladı, krediler düştü diye. Milleti özendirdiler, herkes eve koştu. Ev fiyatları gereğinden fazla yükseldi. Ona rağmen millet borca girip ev aldı. Talep bir anda patladı. Bir sürü insan bu işe girdi. Yeni emlakçılar, müteahhitler türedi. Ama sonunda bunların büyük bir kısmı yok olup gitti. Ev kredileri bu şekilde patlayınca ev alabilecek durumda olanlar bile ev almaktan korkar oldu. Bir anda inşaat sektörü krizi en çok yaşayan sektör oldu. İşte o şok dalgası da geldi bizi vurdu. O nedenle bizim piyasa riski en yüksek piyasadır ve bizim piyasada küçük balıkları yutmak için pusuya yatmış bir sürü büyük balık vardır...” (E2).

Küreselleşme olgusu en çok ekonomide kendisini hissettirmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesi, ülkeler arası ulaşımın kolaylaşması, internetin yaygınlaşması, teknolojik ilerlemeler pazarları ülke sınırlarının ötesine taşımaktadır. Bunun yanında her ülkenin yaşam koşullarının aynı olmaması, insani gelişmişlik düzeylerindeki ve yaşam kalitelerindeki farklılıklar, çevresel etkilerin önemsenmemesi, enerjinin, hammaddenin ve emeğin maliyetinin düşük olması gibi etkenler üretimi bir anda dünyanın başka yerlerine kaydırabilmektedir. Daha ucuza mal edilen ürünlerin piyasadaki rekabet avantajı da artmaktadır. Bu gelişmeleri takip edemeyen, “ülkemde kalır, vatanım-milletim için üretim yapar, kendi insanıma iş veririm” diyen girişimciler için bu gerçek yıkıcı olabilmektedir. Bir yandan yarı fiyatından daha ucuza mal edilmiş bir ürünle rekabet etmek, diğer yandan ağır vergiler, pahalı enerji, yüksek faizli krediler, görece yüksek işçi ücretleri ve tefecilik gibi yasadışı sorunlarla boğuşan yerli üretici, diğer yandan ülkeye kontrolsüzce ve engellenmeden giren ucuz mallarla rekabet etmek zorunda kalmaktadır.

Ticareti küresel kapitalizmin kurallarına uygun yapmamak, değişen üretim ve ticaret anlayışına ayak uyduramamak bu tür girişimciler için ölümcül olabilmektedir. Örneğin; özellikle Çin başta olmak üzere diğer uzak doğu ülkelerindeki ucuz işgücü, hammadde ve enerji nedeniyle dünya ve ülke üretiminin bu ülkelere kayması Türkiye’de üretim yapan özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri zor durumda bırakmıştır. Bu durum artarak devam etmekte, özellikle hazır giyim, elektronik eşya, hırdavat, otomobil yan sanayi gibi üretim alanlarını olumsuz etkilemektedir. Türkiye’deki maliyetin 1/10’una tekabül eden üretim maliyetinin ülkedeki küçük üreticileri vurması nedeniyle kendisinin de bu olumsuz koşullardan etkilendiğini söyleyen E3, “küresel kriz sürecinin kendi iflas sürecini daha da hızlandırdığını” belirtmiştir. E3, “İstikrarlı gibi görünen ülke ekonomisinin küresel ekonomideki dalgalanmaların da etkisiyle sürekli değişken bir tablo çizmesinin önüne geçilememesi nedeniyle büyük firmaların küçük firmaları daha fazla yutacağı bir döneme girileceğini” de belirtmiştir. Günümüzde birçok şirketin birleşmesi, küçük ve orta ölçekli yüzlerce işletmenin yok olması ve E7’nin de söyledikleri, E3’ün söylediklerini kanıtlar niteliktedir.

“... Dünya küreselleşti, sınırlar kalkıyor, tabii ekonomik, ticari anlamda. Adam kumaşı Tayvan’da, boyayı Vietnam’da, kesimi Hindistan’da, dikimi Çin’de, ütüyü, paketlemeyi bilmem hangi yerlerde yaptırıyor. Getirip senin ülkende satıyor. Senin maliyetin 10 ise

adamın maliyeti 5. Sen kâr edebilmek için bunu en az 13'e satmalısın, adam satıyor 8'e. Arada beş puan var. Sen tüketicisin, hangisine gidersin, mal aynı mal, elbette ucuz olana gidersin. Benim ülkemde işçi ücretleri, elektrik, su, kira, hammadde hepsi pahalı. Üretim yaptığın zaman sürekli kârından kısman gerekiyor. Ama kâr edemezse bir işletme batır, bende olduğu gibi..." (E7).

Ticari faaliyet yürüten bireylerin örgütlülükleri sadece yasal zorunluluk gereği gibi durmaktadır. Örgütlerin işleyişi bir aile şirketinden farklı olmadığı gibi üyeler de o örgütün kendilerine bir faydasının olacağını düşünememektedirler. Hatta sıkıntılı olduklarının örgütleri tarafından bilinmesinin kendilerini daha da zor duruma sokabileceğinden korkmaktadırlar. Çünkü rekabetin bunu gerektirdiği kanısındadırlar. E5'in söyledikleri de bu doğrultudadır:

"... Üye olduğun bir tek esnaf odası vardı... Ama ben üye olmaya bile gitmemiştim, mecburmuşum kanuni olarak... Meslek odasında bana akıl verebilecek birinin de olduğunu hiç sanmıyorum, çünkü yardım isteyebileceğin insanlar, rekabette olduğun, batmanı isteyecek olan insanlar.. ve de bir çok seminerde ve ortamda tanıştım çoğuyla, niteliksiz, kalitesiz insanlar.. Toplumdan sırf paraları olduğu için hak etmedikleri ilgiyi saygıyı görüyorlar. Şimdi sen diyeceksin ki şimdi keşke yardım olsaydı... profesyonel anlamda bile olsa olamaz... Bir şehirde 100 tane mağaza olabilir ama satıcılar 10-15'tir. Yani meslek odanda benim sıkıntılarım var diyemezsin, çünkü anında seni deşifre ederler, kredin biter satıcılardan mal alamazsın..." (E5).

Türkiye'de küreselleşmenin ekonomi ve siyaset üzerindeki etkisi, ülkenin gelişmekte olan ekonomisini ve girişimcisini olumsuz etkilemektedir. Uluslararası sermayenin serbestçe ülke içinde iş yapması, teşvikler alması, yerli girişimcilerden bazılarının Uzakdoğu ülkeleri ve Çin gibi emeğin, enerjinin, hammaddenin ucuz olduğu yerde üretim yapıp ülkeye kolaylıkla sokabilmesi fiyatların düşmesini ve rekabetin eşit olmayan koşullarda sürmesini sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak birçok girişimci için yıkım kaçınılmaz olmaktadır. E3'ün yaşadıkları bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

"...Bir kere bizim ülkemiz ekonomik anlamda pek bağımsız değil. Adamlar, yani bunların kim olduğu hem çok belli, hem de belli değil, gizli bir şekilde istedikleri gibi ülke ekonomisini yönlendiriyorlar. 2001 krizinden sonra dediler ki; 'Türkiye'de artık kriz olmaz, istikrar geldi', Akparti iktidara gelince dediler ki; 'Türkiye'de artık siyasi krizi ol-

maz, tek parti iktidara geldi'... Ama nedense bir türlü söylenen olmuyor. Kriz geldi, yüz binlerce insan işsiz, aç kaldı. Yüzlerce, binlerce işletme kapandı, işadamları, tüccarlar iflas etti... İşler iyi olsa niye bunlar olsun ki? Bunun cevabını vermek lazım. Açıkcası ben veremiyorum. Veremediğim için battım ve canıma kıydım. Verebilseydim, derdim ki, ben bir şeyler biliyorum, yok, ben hiçbir şey bilmiyordum. Hükümete güvendim, sandım ki, onlar Türk sanayicisini, Türk üreticisini, Türk işçisini koruyacak, ucuz ve kalitesiz Çin mallarına, Uzakdoğu mallarına karşı önlem alacak... Bekledik, istedik, ama olmadı. Bir de suçlu biz olduk. Niye üretim için Çin'e gitmedik, kendi ülkemizde üretip, kendi insanımızı çalıştırdık, vergimizi verdik, kendi insanımıza hizmet edelim dedik. Bugün vergisini adam gibi veren kimse ayakta duramaz. Sistem sana diyor ki; çal-çırp, işçinin hakkını ye, gemini kurtar!..” (E3).

Buraya kadar anlatılanların da gösterdiği gibi, toplumsal yaşam tek boyutlu değildir, karmaşık ve boyutludur. Siyaset, ekonomi, aile, din, hukuk, eğitim, kültür gibi bir topluma ait tüm kurumlar birbirlerini ve toplumu sürekli etkiler. Bu nedenledir ki, tüm intihar olaylarında olduğu gibi ticari başarısızlık intiharlarında da toplumun bu çok boyutlu ve karmaşık yapısı ve işleyişinin etkisi vardır.

SONUÇ

Kısaca bir kişinin kendi hayatına bilerek ve isteyerek son verme eylemi olan intihar ile bunun sadece girişim aşamasında kalması, ölüm olayının gerçekleşerek hayatın son bulmaması anlamına gelen intihar girişimi, tüm yönleri ve sonucu itibariyle travmatik bir eylemdir. Bu eylemlerin travmatik olması sadece eylemi gerçekleştiren kişi için geçerli değildir. Eylemde geride kalanlar, olayı duyan ve görenler de intihar olaylarının sonuçlarından etkilenirler. Bu yüzden intihar olaylarının önlenmesi çalışmaları bir halk sağlığı sorunu olarak da görülmeli ve soruna multidisipliner bir yaklaşımla çözüm aranmalıdır.

Araştırmada temel hareket noktası, Durkheim'in intihar yaklaşımıdır. Durkheim'in pozitivist bir bakış açısı ile yapmış olduğu intihar araştırması, bu araştırmanın da sonuca ulaşmasında yararlanan yöntemsel modeli oluşturmuştur. Bunun yanında Max Weber'in “yorumlu anlama” yaklaşımı da çalışma boyunca bireylerin neden intihar ettiğini anlama ve yorumlama da önemli bir hareket noktası olarak kabul edilmiştir.

Çalışmanın kapsamını oluşturan araştırmada bireylerin toplumsal çevreleri, ekonomik ve kültürel yönleriyle incelenmiş, bireyi ekonomik başarısızlığından dolayı hayatını sonlandırmaya yönlendiren itkilerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu itkilerin, ahlaki ve kültürel boyutları, bireye getirdiği yükümlülüklerin ve yaptırımların neler olduğu, bunların toplumsal ilişkilerdeki gücü ve konumu da ortaya konmuştur.

Araştırmada ticari başarısızlık sonucu intihara girişmiş ve intihar etmiş birey açısından bireyin kişisel özellikleri, bireyi intihara sürükleyen ekonomik ya da ticari başarısızlığın ekonomik nedenleri; ailenin ekonomik durumu ve sosyal statüsü, iş çevresi ve meslek örgütleri sorgulanmıştır.

Belirli bir ekonomik ilişkiler ağı içinde bulunan, neredeyse tüm sosyal ilişkileri ve toplumsal statüsü bu ilişkilere bağlı olan, yaşam kalitesi görece daha yüksek bireylerin ekonomik başarısızlığa uğramaları durumunda çevrelerindeki sosyal destek mekanizması gereğinden daha zayıf kalabilmektedir.

Araştırma sürecinde görüşme yapılan bireylerin verdikleri bilgilerden de anlaşıldığı üzere; belirli bir yaşam standardını yakalayan, bu yaşam standardının gerektirdiği şekilde yüksek gelire ve tüketim alışkanlıklarına sahip olan bireyler bu olanakları kaybettiklerinde büyük bir sosyal ve psikolojik yıkım yaşamaktadırlar. Bu yüzden sahip oldukları maddi olanakları, statüyü ve yaşam standartlarını kaybedince onurlarının, gururlarının da kaybolduğunu hissetmekte, toplumun kendilerine karşı olumsuz bir yargıyla yaklaşacağını düşünmektedirler. Buna sosyal çevrelerinden destek görmemeleri ve yalnızlık duygusu da eklenince intihar etme riski artmaktadır.

Aileleriyle ve akrabalarıyla sorunları olan bireyler daha hızlı intihar kararı alabilmektedirler. Ekonomik olarak zor duruma düşen bireylerin sevgilileri, eşleri ve çocukları tarafından terk edilmeleri veya suçlanmaları ise daha ciddi bir risk teşkil etmektedir. İşleriyle ilgili sıkıntı yaşayan girişimci bireylerin aileleri ve yakın çevrelerinin bu durumun farkında olarak hareket etmesi ve sıkıntılarını çözüm üretmeye, ona destek olmaya devam etmeleri gerekir. Çünkü

tüm intiharlarda olduğu gibi, ticari başarısızlık yaşamış bireylerin de tekli neden yerine çoklu nedenden dolayı intihar kararı aldıkları tespit edilmiştir.

Araştırma sonunda “ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlık yaşadıklarında intihar etmeleri veya intihara girişmelerinde toplumsal ve ekonomik faktörler etkindir ” şeklindeki temel varsayım doğrulanmıştır. Çünkü ulaşılmış olduğu yaşam standartlarını birdenbire kaybeden birey, çevresindeki insanların kendisine “başarısız”, “müflis” gözüyle bakarak tüm ekonomik ve ilişkilerini kesme, ekonomik destek vermeme yoluna gitmeleri sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durum ekonomik sıkıntıda olan bireyi daha fazla yıpratmakta ve kendisiyle ilgili yanlış kararlar vermesinde etkili olmaktadır. Bunun yanında ticari başarısızlık yaşayan bireylerin intihara yönelmelerinde, toplumun başarısızlığa, iflasa ve borçlu olanlara bakışının olumsuz olması da etkilidir.

Ayrıca, ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlıkla yüz yüze geldiklerinde diğer sosyal gruplara göre kaybedecekleri daha fazla şey olduğundan intihar eğilimi daha yüksektir. Bunun temel nedeni, sahip olunan ve yaşam standardını yükselten her mal ve statü, kaybedildiğinde bireylerde yoğun bir depresyona neden olmaktadır. Depresyon, kaybedilenlerin yeniden elde edilemeyeceği umutsuzluğu ile birleşince intihar sürecinde etkili olabilmektedir.

Ticari başarısızlık intiharları, intiharlar içinde özel bir grubu oluşturmaktadır. Ekonomik sistem ve üretim ilişkileri içinde kurallar ve yasalara uygun olarak ticari faaliyet yürüten, vergi veren, istihdam yaratan, ekonomiye artı değer katan, belirli bir sermaye ile yatırım yapmış bireylerin oluşturduğu bir kategoridir. Bunun yanında sahip oldukları toplumsal statüleri, gelirleri, alışmış oldukları yaşam kaliteleri, sosyal çevreleri ve aile ilişkileri bir anda değişen bireylerin intihar riskleri daha yüksektir.

Ticaretle uğraşan bireylerin örgütsel bağlılıkları ve örgütlerine olan güvenleri yetersizdir. Örgütlerin de üyelerine sahip çıkma, zor zamanlarında yanlarında olmak yönünde bir eğilimleri ve faaliyetleri yoktur. Türkiye'nin en büyük sivil toplum kuruluşlarından olan bu ör-

gütlerin (İTO, TÜSİAD, ATO, MÜSİAD, TİSK vb.), sadece yatırım ve ticari işbirliğine yönelik çalışmaları bulunmaktadır. Üyeleri herhangi bir sebeple ekonomik sıkıntıya düştüğünde onlara ekonomik, sosyal veya psikolojik olarak destek olacak bir yapılanmaları bulunmamaktadır.

Ticari başarısızlık, intihar ve intihar girişimlerinde ciddi risk teşkil etmektedir. İntiharların kimi zaman bir cinnet sonucunda olması başka insanların da canına mal olabilmektedir. Bu nedenle diğer tüm ekonomik nedenlerle olan intiharlarda olduğu gibi, ticari başarısızlık yaşayan bireyler, geride bıraktıkları aile bireylerinin zor bir yaşam sürecekleri, alacaklıların onlara kötülük yapabileceği veya kötü yola düşebilecekleri gibi endişelerle diğer aile üyelerinin de hayatına kast edebilmektedirler. Bunun yanında, alacaklısını, borçlusunu, avukatları ve icra için gelen görevlileri öldürüp intihar edenlere de rastlanmaktadır.⁵

Bu gruptaki intihar ve intihar girişimlerinde en çok ateşli silah kullanıldığı, ikinci sırada da asma yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yöntemler mortalitesi en yüksek yöntemlerdir. Genel intiharlara bakıldığında ise en fazla intihar yönteminin asma, ikinci sırada ise ateşli silah olduğu görülmektedir.

Borçların artması, çeklerin-senetlerin, kredi borçlarının ödenememesi, bireylerde kredibilitesinin ve ticari itibarının zedeleneceği endişesini arttırmaktadır. Özellikle hacizler, tefecilere olan borçlar ve ödeyemedikleri borçları nedeniyle verilen hapis cezaları intihar kararlarının alınmasına hızlı etki etmektedirler. Çek suçlarından hapis cezasının kalkması bu anlamda atılmış olumlu bir adımdır.

Ticari başarısızlığa uğradıktan sonra bireylerin çevrelerindeki sosyal koruma çemberinin zayıfladığı veya tamamen ortadan kalktığı görülmektedir.

Küreselleşme, hemen hemen her alanda varlığını göstermekle birlikte en fazla etkili

⁵ Bununla ilgili olarak şu haberlere bakılabilir: <http://www.kenthaber.com/Haber/guncel/Normal/iflas-edince-katliam-yaratti/72a54d17-e0db-40b7-9cf0-7eaa7cd22768>, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=80240>, <http://haber.gazetevatan.com/0/48068/7/yasam>, <http://www.internethaber.com/cinnet-geciren-adam-ailesini-katletti-499058h.htm> ve <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=8794761>

olduğu alan ekonomi alanıdır. Dünya sistemine egemen olan liberalizm “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” prensibinden hareket ederek, ticari faaliyetlere tüm sınırların kalkmasını istemektedirler. Bu istek özellikle gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelere sürekli bir dayatma şeklinde sunulmaktadır. İyimser bir yaklaşımla Türkiye’nin gelişmekte olan bir ülke olduğu söylenebile bu dayatmadan kendini kurtaramamaktadır.⁶

Küresel kapitalizmin kurallarına göre faaliyet yürüten Türk girişimcileri, rekabetin azgın dişleri arasında zaman zaman kaybolabilmektedirler. Küreselleşmeye koşut olarak Türk girişimcisini koruyan, lehine olan tüm yasal düzenlemeler ortadan kaldırılmakta ve daha yeni yürümeyi öğrenmiş Türk girişimcileri küresel kapitalizmin rekabet koşullarıyla baş başa bırakılmaktadır.

Küreselleşmenin etkileri arttıkça krizlerin arasındaki zaman aralığı daralmaktadır. 90’lı yıllara kadar 10-15 yılda bir olan ekonomik krizler, artık hem daha küresel, hem de zaman aralığı 3-5 yıla kadar düşmüş durumdadır. Küresel ölçekteki krizler tüm dünyayı etkilemektedir. Bunun yanında küreselleşmenin etkisiyle dünyanın herhangi bir yerinde bulunan bir ülkedeki dalgalanma veya yerel kriz, Türkiye’deki ekonomik yapıyı ve dolayısıyla yerli yatırımcıları da etkileyebilmektedir.

Ekonomik krizlerin her geçen zaman hem daha fazla küresel etkiye sahip olması, hem de zaman aralıklarının daralması nedeniyle toplumdaki birincil ilişkiler, aile ve akraba bağları ile bunların sağladığı koruyucu kalkan gittikçe zayıflamaktadır.

Bu toz duman içinde devletin ticaretle uğraşan insanlara sağladığı olanakların sınırlı olması, yasal faaliyet yürüten finans kuruluşları ve bankaların kredi şartlarının ağır olması nedeniyle bireyler tefecilere yönelebilmektedirler. Tefecilerin zor duruma düşmüş bireylere sağladıkları ağır borç verme şartları, bu insanları daha da zor duruma düşmektedir. Deyim yerindeyse, devletin yeterince sahip çıkmaması nedeniyle işadamları/işkadınları, tüccarlar, esnaf denize

⁶ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için: SEZER, S. 2011. Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyo-Ekonomik Nedenleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

düşünce yılanı sarılmaktadırlar. Devletin tefeciliğin önüne geçilmesi ve ticaretle uğraşanların yasal ve uygun kredilerle desteklenmesi için gerekli düzenlemeleri yapması şarttır. Tefecilik ve kredilerin yüksek faizleri sadece ticaretle uğraşanlar için değil, her vatandaş için bir sorundur.

Toplumun intihar konusunda bilinçli olmaması, yanlış tutum ve davranışların değiştirilmemesine neden olmaktadır. Bunun yanında bireyler başarıya karşı olumlu bir tutum ve davranış sergilerken başarısızlık söz konusu olduğunda olumsuz tutum ve davranış sergilemektedirler. Toplumsal olarak “başarı” tabulaştırılmaktadır.

Özel olarak ticari başarısızlık intiharları için meslek örgütleri ile işbirliği yapılarak risk faktörleri belirlenmiş değildir. Ticari başarısızlık intiharları söz konusu olduğunda bu risk faktörleri sektörlere, illere, bölgelere ve dönemlere göre değişmektedir. Örneğin; bir yıl tekstilde kriz yaşanırken, ertesi yıl inşaat sektöründe, ertesi yıl turizm sektöründe, bir başka yıl otomotiv sektöründe yaşanmaktadır ya da bazen bir kaç sektörü birden veya tüm ülkeyi etkileyen krizler yaşanabilmektedir. Bu sektörlerin yoğun olduğu il ve bölgelere göre de risk faktörleri de değişmektedir.

Türkiye’de intihar konuşulması dahi tabu sayılan bir konudur. Bu durum işadamları ve işkadınlarına yönelik bir intihar riski araştırmasının olmamasında etkili olmaktadır. Bunun yanında intihar riski taşıyan veya intihara girişmiş, ekonomik olarak zor duruma düşmüş işadamları ve işkadınlarına ve onların ailelerine psikolojik ve toplumsal destek sağlayacak ne meslek örgütlerinin ne de Sağlık Bakanlığı’nın bir birimi yoktur. Bütün bu olumsuz koşulların üst üste gelmesiyle yaşamları çekilmez hale gelen işadamları/işkadınları, tüccarlar, esnaf intiharı tek seçenek olarak görmektedirler.

Türkiye’de intiharların son 30 yıllık seyrine bakıldığında; giderek artan bir halk sağlığı sorunu olduğu görülmektedir. Özellikle 15-25 yaş aralığındaki gençleri hedef alan bir sorun oluşu nedeniyle ülkenin geleceğini de tehdit etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Büyükkaya, E. (2004). “İntihar Olgusu”, *Ruh Sağlığı*, (Yıl: 1, Sayı: 3, Haziran). T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Arkun, N. (1978). *İntiharın Psikodinamikleri*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları. 2. Baskı İstanbul.
- DİE. (2002). *Evlenme, Boşanma, İntihar ve Ölüm İstatistikleri CD-ROM*. DİE Yayınları. Ankara.
- DİE. (1999). *İntihar İstatistikleri*. DİE Yayınları. Ankara. 1999.
- Durkheim, E. (2002). *İntihar* (Çev: Özer Ozankaya). Cem Yayınevi. İstanbul.
- Ergun, D. (1993). *Yöntemi Bulmak (Türkiye’de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı)*. Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- Kalkınma Bakanlığı. (2012). İllerin Güncellenmiş Sosyo-Ekonomik Sıralaması”, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A%C3%87IKLAMASI-sege_2011_v6.pdf (Erişim: 21.10.2012).
- Köseihal, N. Ş. (1971). *Durkheim Sosyolojisi*. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Odağ, C. (1996). *İntihar (Öz Kiyım) Tanım- Kuram- Sağaltım*. İzmir Psikiyatri Yayınları İzmir.
- Oktik, N. (2005). *Muğla İlinde İntiharların Nedenleri ve Çözüm Önerileri*. Muğla Üniversitesi Yayınları. Muğla.
- Oktik, N. Top, A, Sezer, S. ve Bozyer, Ü. (2003). “Muğla İli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi”, *Kriz Dergisi* 11 (3) 1-19. Ankara.
- Özgüven, H. D. (2008). “İntihar Davranışının Epidemiyolojisi”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri – İntihar Davranışı Özel Sayısı (Editör: Işık Sayıl)*. Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2008. S. 1-7.
- Sayıl, I. (2008). “İntiharı Önleme”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri – İntihar Davranışı Özel Sayısı (Editör: Işık Sayıl)*. Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2008. S. 53-57.
- TPD. (2012). <http://www.psikiyatri.org.tr/presses.aspx?press=299&type=24> (Erişim: 18.10.2012).
- TÜİK. (2007). *İntihar İstatistikleri 2004-2005 (CD-ROM)*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK. (2008). *İntihar İstatistikleri 2008 (CD-ROM)*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK. (2009). *İntihar İstatistikleri 2009 (CD-ROM)*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK. (2010). *İntihar İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=37&ust_id=11
- TÜİK. (2011). *İntihar İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_

WHO. (2006). "Mental Health and Substance Abuse-Facts and Figures, Suicide Prevention: Emerging from Darkness". http://209.61.208.233/en/Section1174/Section1199/Section1567/Section1824_8076.htm (Erişim: 17.06.2006).